

УДК 343.321(477):340.15

DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909.2026.33.3.261>

Вячеслав Іванович Борисов

Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України
Харків, Україна

Національна академія правових наук України
Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-0291-9347>

ШПИГУНСТВО ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ: ЕВОЛЮЦІЯ ТА ПРОБЛЕМИ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ НОРМАТИВНОГО ВИЗНАЧЕННЯ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню еволюції визначення шпигунства за вітчизняним кримінальним законодавством, починаючи зі ст. 66 КК УСРР 1922 року й до статей 111 і 114 КК України 2001 року. Акцентована увага на необхідності ревіталізації окремих положень попередніх визначень шпигунства в чинну ст. 114 КК України. Показано, що концептуально необґрунтованим було рішення законодавця відмовитися від розгорнутого зазначення предмета шпигунства, закріпленого в ст. 57 КК 1960 року та проєкті чинного КК станом на 10 вересня 1998 року, зокрема від указівки на «інші відомості, передавання або збирання яких здійснювалося за завданням іноземної розвідки...». Наголошено на доцільності такого зазначення в умовах воєнного стану. Запропоновано не включати до норми КК словосполучення «для використання їх на шкоду інтересам України», оскільки вимога встановлювати обов'язковість зв'язку набуття «інших відомостей» із можливістю спричинення від їх використання шкоди державі різко обмежує правову оцінку діяльності, предметом якої є такі відомості. Рекомендовано відновити в ст. 114 КК України й вказівку на «викрадення», зазначення на яке містилося в статтях 66 КК УСРР 1922 року, 54–6 КК УСРР 1927 року, 57 КК УРСР 1960 року. Визнано можливим увести до ст. 114 КК України ще одну форму шпигунської діяльності – «зберігання». Показано, що діяння у формі «шпигунство» відрізняється від інших форм зрадництва, визначених у ст. 111 КК України. Обґрунтовано можливість переміщення діяння в формі «шпигунство» зі ст. 111 до ст. 114 КК України. Запропоновано в ст. 114 КК України виокремити для шпигунства, суб'єктом вчинення якого є громадянин України, окрему частину. Значна увага приділена мотивації та мотивам шпигунства. Останні поділяються на особистісні й антидержавні. Щодо шпигунства, вчиненого з антидержавних мотивів, зазначено, що цю обставину слід визнавати такою, що об-

тяжує кримінальну відповідальність, і разом із обставинами «в умовах воєнного стану» та «вчинене шляхом викрадення» виділити в ст. 114 КК України окремою частиною.

Ключові слова: кримінальне законодавство; склад злочину/кримінального правопорушення; ревіталізація; основи національної безпеки; державна зрада; шпигунство; державна таємниця.

Vyacheslav I. Borysov

Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of
Crime Problems National Academy of Legal Sciences of Ukraine
Kharkiv, Ukraine

National Academy of Legal Sciences of Ukraine
Kharkiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0003-0291-9347>

ESPIONAGE UNDER THE CRIMINAL LEGISLATION OF UKRAINE: EVOLUTION AND ISSUES OF REVITALIZING ITS STATUTORY DEFINITION

Abstract. *This article examines the evolution of the legal definition of espionage in Ukrainian criminal legislation, from Article 66 of the Criminal Code of the Ukrainian SSR of 1922 to Articles 111 and 114 of the Criminal Code of Ukraine of 2001. The study substantiates the need to revitalize certain provisions of earlier legislative definitions by incorporating them into the current Article 114. It argues that abandoning the detailed specification of the subject matter of espionage, previously contained in Article 57 of the 1960 Criminal Code and the draft Criminal Code of 10 September 1998, was conceptually unjustified. In particular, the article supports restoring the reference to «other information, the collection or transfer of which is carried out under the instructions of a foreign intelligence service,» especially under martial law. It is further argued that the phrase «for use to the detriment of the interests of Ukraine» should not be included in Article 114 because it would unduly restrict criminal liability for espionage involving such information. The article also proposes restoring «theft» as a form of espionage, as recognized in earlier criminal codes, and introducing «storage» as an additional form of espionage activity. It demonstrates that espionage differs from other forms of high treason under Article 111 and justifies transferring espionage committed by Ukrainian citizens from Article 111 to Article 114 by establishing a separate paragraph for this category of offenders. Particular attention is devoted to the motives for espionage, classified as personal and anti-state. The latter, together with the commission of espionage under martial law and by means of theft, is proposed to constitute a qualified corpus delicti carrying increased criminal liability.*

Keywords: criminal legislation; corpus delicti; revitalization; foundations of national security; high treason; espionage; state secret.

ВСТУП

В умовах збройної агресії Російської Федерації протидія шпигунству має бути важливою складовою кримінально-правової політики України у сфері забезпе-

чення національної безпеки й оборони. Шпигунська діяльність із боку країни-агресора за своєю суттю виступає підступним засобом у її загальній розвідувально-підбивній діяльності, є своєрідним інформаційним маркером, що дозволяє в подальшому її агентам здійснювати удари по об'єктам критичної інфраструктури, проводити інформаційно-психологічні операції з дестабілізації населення, досягати інших військово-політичних цілей; а тому своєчасне виявлення та припинення такої діяльності фактично дозволяє запобігти більшій шкоді національній безпеці й обороні України.

Неодмінним компонентом такої протидії є розробка належного нормативного інструментарію, оскільки саме крізь призму законодавства про кримінальну відповідальність визначаються підстава та межі протиправної антидержавної активності, що позначається шпигунством. Тому не випадково, що питанню кримінальній відповідальності за таку суспільно небезпечну діяльність приділена значна кількість наукових досліджень останніх років. Разом із цим чимала частка наявних публікацій зосереджена здебільшого на висвітленні особливостей шпигунства як форми державної зради [1; 2; 3] або щодо розмежування ст. 114 від ст. 111 КК України [4; 5].

Натомість значно менше уваги приділяється дослідженню еволюції формування законодавчих положень, пов'язаних із визначенням поняття «шпигунство». У цьому аспекті особливої актуальності набуває розробка проблем *ревіталізації* нормативного визначення шпигунства. Ревіталізація при цьому постає не як засіб механічного перенесення окремих положень попереднього законодавства, а як інструмент удосконалення чинного кримінально-правового унормування шляхом відновлення тих попередніх положень, що були апробовані практикою та підтвердили свою ефективність, однак у процесі подальшого розвитку кримінального законодавства були необґрунтовано виключені або звужені. Саме з огляду на такий підхід дослідження еволюції нормативного визначення шпигунства набуває не тільки теоретичного, а й практичного значення, оскільки дає змогу встановити, які окремі положення із попередніх визначень шпигунства можуть бути ревіталізовані в норму ст. 114 чинного КК України для усунення законодавчих прогалин і підвищення ефективності кримінально-правової протидії шпигунській діяльності в сучасних умовах.

Зважаючи на викладене *метою статті* є розв'язання проблеми забезпечення належного нормативного визначення шпигунства в чинному законодавстві про кримінальну відповідальність шляхом виявлення та наукового обґрунтування доцільності ревіталізації окремих елементів такого визначення, що в процесі еволюції законодавства в цій площині були необґрунтовано втрачені.

Для досягнення поставленої мети визначено такі *завдання дослідження*:

– простежити еволюцію та закономірності формування законодавчих положень, пов'язаних із поняттям «шпигунство», за схемою: КК УСРР 1922 року – КК УСРР 1927 року – КК УРСР 1960 року – КК України;

- з'ясувати особливості зазначень предмета шпигунства, форм його проти-правної діяльності, «адресатів», суб'єктів цього злочину/кримінального право-порушення на різних історичних етапах;
- визначити позитивний історичний досвід нормативного визначення шпигун-ства, що може бути використаний на рівні сучасного законодавства про кримі-нальну відповідальність;
- з огляду на недоліки визначення шпигунства в нормі ст. 114 КК України та нагальних потреб у більш удосконаленому унормуванні кримінально-правової заборони запропонувати шляхи ревіталізації окремих положень із попередніх визначень шпигунства в чинне законодавство України про кримінальну відпові-дальність.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше* питання норматив-ного визначення шпигунства розглядаються *крізь призму ревіталізації* законодав-ства про кримінальну відповідальність. У результаті ґрунтовного історико-право-вого аналізу висувається пропозиція щодо відновлення у чинній редакції ст. 114 КК України окремих положень щодо предмета шпигунства та форм шпигунської діяльності; удосконалюється наукове бачення щодо розширення інструментальних підходів до побудови законодавчих норм на прикладі пропозиції щодо визначен-ня поняття «шпигунство» тощо.

1. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Методологічну основу дослідження становить комплекс всезагальних, загально-наукових і спеціально-наукових методів. Ядро наукової розвідки формує *діалек-тичний метод*, застосування якого дозволило прослідкувати еволюцію норматив-них визначень шпигунства та виявити закономірності розвитку відповідних нормативно-правових положень. *Герменевтичний метод* використано як інтер-претативний інструмент для визначення дійсного змісту законодавчих норм про шпигунство, з'ясування наміру законодавця при їх прийнятті, тлумачення право-вих понять і нормативних конструкцій із урахуванням історичного контексту й умов і цілей їх створення. Застосування *історико-правового методу* дало змогу виділити етапи формування нормативних визначень досліджуваного суспільно небезпечного явища. На основі цього виокремлено позитивний досвід нормотво-рення, який можна застосувати в сучасних умовах. За допомогою *формально-юридичного (догматичного) методу* здійснено аналіз змісту законодавчих норм, що передбачають відповідальність за шпигунство, їх структурних елементів, за-конодавчої техніки та особливостей нормативного закріплення конститутивних ознак кримінального правопорушення. *Системно-структурний метод* дав змогу дослідити місце норми про кримінальну відповідальність за шпигунство в систе-мі Розділу I Особливої частини КК України та встановити взаємозв'язок ст. 111 зі ст. 114 КК. *Статистичний метод* застосовано під час аналізу офіційних даних про кількість осіб, засуджених за шпигунство та державну зраду в умовах воєн-

ного стану, що дозволило оцінити рівень ефективності чинної законодавчої норми та виявити проблеми її практичного застосування.

Нормативну базу дослідження при цьому формують положення низки міжнародно-правових актів, що регламентують правовий статус шпигунства під час збройних конфліктів (серед яких, зокрема, додаток до IV Гаазької конвенції від 18.10.1907, Додатковий протокол I від 08.06.1977 до Женевських конвенцій 1949 р.). Окрім того, ґрунтується дослідження й на приписах актів українського законодавства, що визначали кримінальну відповідальність за шпигунство на різних етапах розвитку: КК УСРР 1922 року, КК УСРР 1927 року, КК УРСР 1960 року, КК України, а так само матеріали проєктів КК України (станом на 10.09.1998) та нового КК України (станом на 01.05.2026).

Разом із цим *теоретичну основу* дослідження становлять наукові розробки вітчизняних дослідників проблем кримінально-правової охорони основ національної безпеки, державної зради, шпигунства й інформаційної безпеки, а також довідкові джерела.

Водночас *емпіричне підґрунтя* наукової розробки склали відомості статистичної звітності Державної судової адміністрації України щодо осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності в 2021–2025 роках.

Використання комплексу взаємодоповнювальних методів і зазначених матеріалів забезпечило всебічне дослідження еволюції кримінально-правової охорони інтересів держави від шпигунства, дозволило виявити законодавчі прогалини, оцінити їх вплив на правозастосовну практику та сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність України.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Шпигунство супроводжує історію людства з давніх часів. Володарі старовинних держав, готуючись до війни із сусідніми народами, зазвичай використовували шпигунів для оцінки їхніх військових можливостей. З часом предметом шпигунської діяльності стали відомості політичного, економічного, технічного характеру й інші. Підвищений інтерес завжди мала таємна інформація, отримання якої високо оцінювалося замовниками шпигунства і, навпаки, її розголошення суворо каралося державою, яка втрачала таку інформацію або могла її втратити. Тому *шпигунство, як явище соціальної дійсності, має дуалістичну (подвійну) природу правового оцінювання*. З одного боку, діяльність шпигунів пов'язана з отриманням державою, яка є організатором такої діяльності, вкрай важливої для неї інформації. Тому в нормативно-правовому полі така держава іменує своїх шпигунів, переважно, розвідниками, надаючи їм належне й оцінюючи їх діяльність як важливу для її інтересів, як і загалом для суспільства. З іншого, коли мовиться про державу, яка потерпає від шпигунства, зокрема втрачає відомості, що становлять державну таємницю, шпигунська діяльність розвідників, яка організована іноземною

державою або іноземною організацією, оцінюється як вкрай небезпечна для держави та суспільства. Можливо тому міжнародне право доволі обмежено розв'язує питання, пов'язані зі шпигунством, лише в контексті дипломатичних відносин і збройних конфліктів. Так, згідно з додатком до IV Гаазької конвенції 1907 року (ст. 29) [6] та ст. 46 Додаткового протоколу I від 08.06.1977 до Женевських конвенцій 1949 року [7], особа вважається шпигуном, якщо вона діючи таємно або під фальшивими приводами збирає або намагається зібрати інформацію в зоні бойових дій однієї з воюючих сторін із наміром передати її супротивній стороні.

Багатовікова історія шпигунства поступово визначила *ключові маркери*, які держави вводили до свого законодавства, унормовуючи кримінальну відповідальність за це вкрай небезпечно для їх інтересів діяння. Це предмети шпигунської діяльності: таємниці, передусім державні, а також інші відомості, якщо збирання останніх було завданням іноземної держави чи іноземної організації, або організованого об'єднання супротивної сторони. Це також діяння, серед яких найбільш характерними є збирання зазначених предметів із метою їх передачі іноземному адресату або представнику супротивної сторони та сама їх передача. Ще одним ключовим маркером є адресати шпигунської діяльності: іноземна держава, іноземна організація, вороже для влади організоване об'єднання, а також представники цих адресатів.

Вітчизняний законодавець, починаючи з часів набуття Україною в межах СРСР ознак державності та в подальшому її проголошення Верховною Радою УРСР у 1991 році незалежною демократичною державою, визначаючи у своїх нормативно-правових актах кримінальну відповідальність за шпигунство, також спирався на більшість із зазначених маркерів. *Першим кодифікованим актом*, ухваленим після утвердження радянської влади на території України, та в якому були закладені підвалини кримінально-правової охорони основ української державності, був *КК УСРР 1922 року* [8]. Саме в цьому Кодексі відповідно до ідеологічних настанов центральної влади СРСР, було відображено принципово інший підхід до охорони держави: замість захисту монархічного чи загальнодержавного порядку в дореволюційному розумінні центр ваги змістився на охорону радянського державного будівництва, а загальнодержавним запобіжником такої охорони став інститут контрреволюційних злочинів [9, с. 30]. Норма, якою була встановлена кримінальна відповідальність за шпигунство, містилася в статті (далі – ст.) 66 цього Кодексу в підрозділі «Про контрреволюційні злочини» розділу першого Особливої частини «Про державні злочини». Злочин визначався як передача, повідомлення, викрадення або збирання відомостей, що становили державну (особливо воєнну) таємницю, якщо це робилося умисно на користь іноземних держав або контрреволюційних організацій із контрреволюційною метою або за винагороду. Суб'єктом такої діяльності могла бути будь-яка осудна

особа, яка досягла 14-річного віку. Варто зауважити, що КК УСРР 1922 року не містив норми «Зрада Батьківщині» (за термінологією сучасного законодавства – «Державна зрада»), а тому шпигунство, яке вчинялося в ті часи громадянами СРСР, вважалось контрреволюційним злочином та підлягало кваліфікації за його ст. 66. Нормою цієї статті передбачалося вкрай суворе покарання: розстріл із конфіскацією всього майна. За наявності пом'якшуючих обставин покарання могло бути знижене до позбавлення волі на строк не менше 3 років із суворою ізоляцією та конфіскацією майна.

У 1927 році з прийняттям нового КК УСРР [10] кримінально-правова охорона радянської держави стала ще більш жорстокою та деталізованою [9, с. 31]. У розділі I Особливої частини «Контр-революційні злочини» цей Кодекс містив ст. 54–6, якою передбачалася відповідальність за шпигунство. Порівняно з попереднім Кодексом у ст. 54–6 КК УСРР 1927 року були внесені зміни. Зокрема, була вилучена вказівка на «повідомлення», оскільки текст норми містив ширший за змістом термін для опису кримінально-протиправного діяння – «передача». До переліку адресатів, на користь яких діяв шпигун, були додані приватні особи. Також до структури цієї статті були введені частини 2 і 3. Частина 2 містила обтяжуючу кримінальну відповідальність обставину: «коли шпигунство спричинилося або могло спричинитися до особливо тяжких наслідків для інтересів Союзу РСР». За такої обставини особу, визнану шпигуном, очікували «розстріл або проголошення за ворога трудящих з конфіскацією майна, з позбавленням громадянства союзної республіки і тим самим громадянства Союзу РСР та з вигнанням за межі Союзу РСР назавжди». Частина 3 вводила нову норму, за якої предметом шпигунства були визначені економічні відомості, «що своїм змістом не є спеціально охоронюваною державною таємницею, але які не підлягають оголошенню через безпосередню заборону закону або з наказу керівників урядництв, установ і підприємств». Як і попередній Кодекс, КК УСРР 1927 року не передбачав у своїх перших редакціях відповідальності за зраду Батьківщині. Статтею 54-1а відповідальність за таке діяння була введена до цього Кодексу в 1934 році суворо відповідно до загальносоюзного законодавства та КК РРФСР. Цим було створено ще один потужний нормативний інструмент для політичних репресій, пік яких на теренах СРСР припав на 1937–1938 роки. За нормою ст. 54-1а КК УСРР 1927 року перелік форм зрадницьких діянь починався з поняття «шпигунство», зміст якого розкривався шляхом звернення до нормативних положень ст. 54–6 цього Кодексу. Найсуттєвішою ознакою, що відрізняла норми зазначених статей, була вказівка в тексті ст. 54-1а КК УСРР 1927 року на суб'єкта зрадницьких діянь. Ним були визнані громадяни СРСР, а отже суб'єктами шпигунства за ст. 54–6 КК УСРР 1927 року повинні були стати лише іноземці й особи без громадянства. Проте через невизначеність низки нормативних положень, зокрема відсутності в ст. 54–6 КК 1927 року вказівки на суб'єкта шпигунства, в певних випадках, на-

віль після 20 липня 1934 року, уможлиблювалося притягнення громадян України, які займалися шпигунством, за цією статтею.

Розробка та прийняття в 1960 році КК УРСР, як і інших кодифікованих нормативно-правових актів, важливих для суспільства часів «відлиги», ознаменували період становлення відносно стабілізації радянської системи. Відбулося засудження на офіційному рівні державної політики «культу особи» та масових репресій, що потрясли впродовж кількох десятиріч радянське суспільство [11, с. 42]. У КК УРСР 1960 року норми, що встановлювали відповідальність за злочини проти основ національної безпеки (у сучасному розумінні) були розміщені в главі I Особливої частини, яка мала назву «Державні злочини». Відповідно й розділу I цієї глави була надана назва «Особливо небезпечні державні злочини». Варто зазначити, що зміна назви «Контр-революційні злочини» на «Державні злочини» та «Особливо небезпечні державні злочини» засвідчила відмову від риторики класової боротьби на користь стабільного державного порядку [9, с. 32].

Норма, якою передбачалася відповідальність за шпигунство, що вчинялось іноземцем або особою без громадянства, містилася в ст. 57 КК УРСР 1960 року, яка мала відповідну назву «Шпигунство». Законодавець, дотримуючись підходу, запровадженого в 1934 році щодо унормованої диференціації кримінальної відповідальності за шпигунство залежно від суб'єкта його вчинення, визнав вчинення такого діяння громадянином СРСР державною зрадою (ст. 56 КК УРСР 1960 р.). При цьому зміст поняття «шпигунство», як і в попередньому КК УСРР 1927 року, розкривався на підставі визначення, наведеного в ст. 57 КК УРСР 1960 року: «Передача, а так само викрадення або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх агентурі відомостей, що становлять державну чи військову таємницю, а також передача або збирання за завданням іноземної розвідки інших відомостей для використання їх на шкоду інтересам СРСР, якщо шпигунство вчинене іноземцем або особою без громадянства» (у редакції 28.12.1960) [12]. Наведене нормативне положення суворо відповідало визначенню, що містилося в ст. 2 загальносоюзного Закону «Про кримінальну відповідальність за державні злочини» від 25.12.1958 [13]. За загальною побудовою норма цієї статті суттєво відрізнялася від норми, що містилася в ст. 54–6 КК УСРР 1927 року. Так, законодавець відмовився від ч. 2 ст. 54–6 КК УСРР 1927 року, нормативна конструкція якої відповідала моделі матеріального складу злочину. Диспозиція норми ст. 57 КК УРСР 1960 року була побудована за моделлю формального складу злочину. Тим самим законодавець фактично здійснив *ревіталізацію* [14, с. 17], так як повернувся до найбільш раціональної нормативної моделі, за якої було побудовано ст. 66 КК УСРР 1922 року. Такого підходу до конструювання норми законодавець дотримався й формулюючи відповідальність за шпигунство в КК України. Також законодавець відмовився від ч. 3 ст. 54–6 КК УСРР 1927 року, в якій предметом шпигунства були економічні

відомості, що не становили державну таємницю. Відповідно до новел, уведених до ст. 57 КК УРСР 1960 року, такі відомості могли стати предметом шпигунства лише за умови їх передачі або збирання за завданням іноземної розвідки. З огляду на елементи злочину, визначеного в ст. 66 КК УРСР 1960 року, можна виділити такі зміни. За предметом шпигунства: до відомостей, що становлять державну таємницю, додані відомості, що становлять військову таємницю. Слід зауважити, що особливої потреби в такому доповненні не було, оскільки відомості військового характеру згідно з законодавством СРСР були окремою групою державної таємниці. Більш важливим було доповнення предмета шпигунства зазначенням на інші відомості, передача або збирання яких здійснювалося за завданням іноземної розвідки. Це не тільки відомості економічного характеру, а й будь-які інші, що хоча й не становили державної таємниці, проте призначалися для використання на шкоду інтересам СРСР. Вочевидь, що боротьба зі шпигунством під час Другої світової війни надала законодавцю достатньо практичних підстав для такого рішення. Що стосується суб'єкта вчинення шпигунських дій, то законодавець чітко визначився з цим елементом злочину. Суб'єктами шпигунства за ст. 66 КК УРСР 1960 року прямо зазначені іноземці або особи без громадянства. При цьому відповідно до ст. 10 КК УРСР 1960 року змінився й вік відповідальності за шпигунство. Кримінальній відповідальності за це діяння як за ст. 57, так і ст. 56 цього Кодексу підлягали особи, яким до вчинення злочину минуло 16 років. Законодавець також змінив зазначення «адресатів» шпигунської діяльності. З їх числа було виключено «контр-революційні» організації та приватні особи. Замість них законодавець до «адресата» у виді іноземної держави додав іноземну організацію або їх агентуру. Тим самим законодавець відмовився від можливості визнати «адресатами» шпигунської діяльності *організовані збройні формування з числа громадян СРСР*, що могли б вести бойовий супротив державній владі. Хоча події післявоєнних років, що відбувалися на територіях Західної України та країн Балтії давали більш ніж достатні приводи для такого вирішення. Не протирічило б таке рішення й нормам міжнародного права, наведених, зокрема, у додатку до Гаазької та протоколу 1 Женевської конвенції [7]. Вочевидь жорстоке придушення радянською владою збройного супротиву на цих територіях надало політичному керівництву СРСР, як і УРСР, уявної впевненості щодо неможливості подібного опору в майбутньому.

Проголошення в 1991 році незалежності України докорінно змінило аксіологічні основи політики держави у сфері боротьби зі злочинністю. Виникла нагальна потреба в формуванні нового національного законодавства, у тому числі й КК України. 24 березня 1992 року розпорядженням Кабінету Міністрів України № 176-р була створена робоча група з підготовки проєкту нового КК України [15, с. 365]. 10 вересня 1998 року проєкт КК України, підготовлений робочою групою Кабінету Міністрів України, було прийнято народними депутатами України в пер-

шому читанні. 5 квітня 2001 року Кодекс було прийнято в другому читанні та остаточно. Особлива частина КК України відкривалася розділом I «Злочини проти основ національної безпеки». Натепер назва цього розділу – «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки» (у редакції Закону України № 4268-IX від 26.02.2025). Кримінальна відповідальність за шпигунство, як і в попередньому КК УРСР 1960 року, диференційована залежно від суб'єкта його вчинення. За *ст. 111 КК України* «Державна зрада» суб'єктом шпигунства є громадянин України, за *ст. 114 КК України* – іноземець або особа без громадянства. Також, як і в попередньому Кодексі, законодавець саме надав визначення шпигунства в ст. 114 КК України: «Передача або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю, якщо ці дії вчинені іноземцем або особою без громадянства». В цілому наведене містить необхідні для формування шпигунства маркери, однак за обсягом достатнього відображення суспільно небезпечного явища в нормі закону про кримінальну відповідальність воно поступається визначенню, наданому в ст. 57 КК УРСР 1960 р. Слід зауважити, що варіант проєкту нового КК України, що був прийнятий Верховною Радою України в першому читанні, містив більш розгорнуте визначення предмета шпигунства. У цій частині тексту ст. 109 проєкту КК у редакції станом на 10 вересня 1998 року [15, с. 365] воно було подібне визначенню, наданому в попередньому КК УРСР 1960 року. Окрім зазначення «відомості, що становлять державну таємницю» воно містило також указівку й на «інші відомості, передавання або збирання яких здійснювалося за завданням іноземної розвідки для використання їх на шкоду інтересам України» [16, с. 237]. Однак згодом члени Комітету з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією Верховної Ради України, готуючи проєкт КК до другого читання з рекомендацією ухвалити його в цілому, вилучили із тексту проєкту норми ст. 114 КК України «Шпигунство» вказівку на «інші відомості» [17, с. 70]. Таке вилучення по-різному вплинуло на зміст заборон, визначених у диспозиціях статей 111 і 114 КК України. Із набранням чинності КК України 1 вересня 2001 року за його ч. 1 ст. 111 КК України такі дії, як передавання або збирання інших відомостей, що становлять державну таємницю, у мирний час за завданням іноземної розвідки для використання на шкоду інтересам України, мають кваліфікуватися як надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Разом з тим у разі вчинення громадянином України в період збройного конфлікту або в умовах воєнного стану, такі дії розцінюються як перехід на бік ворога [17, с. 71].

Водночас слід підкреслити, що вилучення законодавцем із проєкту норми, якою передбачалося встановлення кримінальної відповідальності за шпигунство, поняття «інші відомості» є *концептуально необґрунтованим*. Окремі гіпотетичні шляхи вирішення такого «законодавчого упущення» [18, с. 31] не дають змоги

повною мірою розв'язати проблему правової кваліфікації дій іноземців та осіб без громадянства, які за завданням іноземної розвідки передають або збирають «інші відомості». Доцільно у зв'язку з цим солідаризуватися з думкою І. В. Сервещького й С. В. Лебідя, які підкреслюють, що певна службова інформація, вкрай важлива за змістом, залишилася «поза кримінально-правовим захистом» [19, с. 110]. Негативні наслідки наведеної законодавчої прогалини почасти знаходять своє підтвердження і в матеріалах судової статистики щодо осіб, засуджених за шпигунство (ст. 114 КК України) в умовах воєнного стану [17, с. 71]. Зокрема, починаючи з 2022 року і дотепер, коли розвідка країни-агресора вкрай активізувалася, небезпечні наслідки шпигунства (у т.ч. зумовлені використанням «інших відомостей» з боку Російської Федерації) мають відчутний негативний прояв, що його практично кожного дня констатують і держава, і громадяни України. Однак за показниками Державної судової адміністрації України за шпигунство (ст. 114 КК України 2001 р.) у 2022 році не було засуджено жодної особи [20], у 2023 році засуджено одну особу [21], у 2024 році – три [22], а у 2025 році – п'ять [23]. Порівняння останнього показника з кількістю громадян України, засуджених у 2025 році за державну зраду (це 422 особи [23], значна частина з яких вчинили саме шпигунство), дає підстави для дещо риторичного судження щодо використання ворогом для отримання необхідної йому інформації як правового вакууму, що утворився в нашому законодавстві з 2001 року, так і зрадницької діяльності окремих громадян України. За такого судження *ревіталізація попередніх нормативних положень* [24, с. 15], а саме повернення в умовах воєнного стану (реальної повномасштабної війни) до визначення предмета шпигунства, яке містилося в ст. 57 КК УРСР 1960 року, та в проєкті чинного КК станом на 10 вересня 1998 року, *стає украй нагальним*.

Що стосується визначення в нормі ст. 114 КК України форм дій, які можуть бути вчиненні шпигуном, то законодавець також пішов шляхом їх скорочення. До диспозиції цієї норми не було включено вказівку на «*викрадання*», що містилася у визначеннях шпигунства попереднього законодавства, починаючи з КК УСРР 1922 року. Загалом із таким рішенням можна було б погодитися, оскільки викрадання охоплюється більш широким кримінально-правовим поняттям «збирання». Однак викрадання є доволі специфічним способом у порівнянні з іншими, що також охоплюються поняттям «збирання» (наприклад, підслуховування, фотографування, відеоспостереження). Викрадання є складнішим та й більш різноманітним за змістом поняттям. Воно може бути таємним або відкритим. В останньому випадку може супроводжуватися різного ступеня тяжкості насильством або погрозою його застосування. Певні прояви викрадання можуть мати достатньо високий рівень суспільної небезпечності (зокрема, при застосуванні розбою). Заволодіти відомостями шпигун може й шляхом шахрайства, вимагання або зловживання службовим становищем.

Тому було б доречним цю форму шпигунських дій відновити в нормі ст. 114 КК України, можливо із виокремленням її у ч. 2 як обставини, що обтяжує відповідальність.

Заслуговує на увагу ще один спосіб вчинення шпигунських дій – *зберігання*, який може мати місце після збирання, але до передачі. Правова оцінка такої дії явно неоднозначна. Її можна трактувати або як своєрідну складову збирання, або ж як пособництво в подальшій передачі таких відомостей. Особливо проблемною така оцінка є при кваліфікації дій осіб, які самі не збирали й не передавали відповідні відомості, а лише зберігали їх. Вочевидь, краще вказати на таку дію в законі про кримінальну відповідальність і тим самим зняти можливість її неоднозначного сприйняття. Варто зазначити, що чинний КК містить норми, в яких збирання визначено самостійним діянням, поряд із іншими, що йому передують (наприклад, ч. 1 ст. 182, ч. 1 ст. 199, ч. 1 ст. 263, ст. 440).

Необхідно також звернути увагу ще на одне нормативне положення, що містилося при викладенні предмета «інші відомості» у визначенні шпигунства, наведеному в ст. 57 КК УРСР 1960 року. Це вказівка «для використання їх на шкоду інтересам СРСР» (за ст. 109 проєкту чинного КК України, що був прийнятий у першому читанні, ця вказівка була такою – «для використання їх на шкоду інтересам України»). Варто зазначити, що з часу утвердження у вітчизняній правозастосовній практиці положення щодо додержання «правової визначеності» як фундаментального елемента принципу «верховенства права» вимога встановлювати зв'язок «інших відомостей» із можливістю їх використання на шкоду саме інтересам України різко обмежує правову оцінку діяльності, предметом збирання та/або передачі якої є такі відомості. Інші відомості здебільшого відкриті для візуального сприйняття та не є інформацією, що безпосередньо загрожує інтересам України, а отже, можливість констатації такої загрози скоріше буде уявним припущенням, ніж достовірним фактом. Вважаємо, що в разі відновлення редакції ст. 109 проєкту КК України 2001 року вказівку «для використання їх на шкоду інтересам України» не слід включати до тексту диспозиції норми щодо відповідальності за шпигунство. Ключовим для криміналізації шпигунської діяльності, пов'язаної з іншими відомостями, є зазначення «за завданням іноземної розвідки». Вимога встановлення такого завдання буде обов'язковою, окрім того, вона є реально можливою, а тому цей фрагмент законодавчої норми відповідатиме умовам правової визначеності.

Аналіз ознак суб'єктивної сторони діянь, визнаних шпигунством як за ст. 114, так і за ст. 111 КК України, засвідчує їх різне значення, яке вони відіграють при застосуванні закону про кримінальну відповідальність. Передусім ідеться про *умисну вину у виді прямого умислу*, яка є обов'язковою ознакою шпигунства. Крім того, шпигунство у формі збирання відомостей, які становлять державну таємницю, може вчинятися лише зі *спеціальною метою*, а саме: метою передачі таких

відомостей іноземній державі, іноземній організації або їх представникам [25, с. 284]. Зазначені ознаки мають значення для встановлення фактичного складу вчиненого кримінального правопорушення та його кваліфікації. Що стосується *мотивів* шпигунства, то вони не входять до системи обов'язкових ознак його складу, найімовірніше, внаслідок свого різноманіття. Однак відповідно до ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України мотив(-и), як і форма вини та мета, підлягають доказуванню в кримінальному провадженні. Як обставина реальності мотив може вплинути на врахування ступеня тяжкості кримінального правопорушення та характеристику особи, яка його вчинила. Мотивами шпигунства можуть бути корисливі спонукання, ідеологічні переконання, боягузтво, помста тощо. При цьому домінуючим мотивом шпигунства є користь. «Найчастіше, – зазначають О. Ф. Бантишев і О. В. Шамара, – мотивом шпигунських дій є вигода, бажання заробити» [26, с. 130]. За показниками Н. С. Кончук, найбільш розповсюдженими мотивами державної зради що охоплює і шпигунство) є такі: корисливі (86%), політичні (12%), побутові (4%) [27, с. 119]. Мабуть, тому не випадково автори визначення шпигунства, що містилося у ст. 66 КК УСРР 1922 року, вказали на зумовлену мотивами мету такої діяльності: «з контрреволюційною метою або за винагороду». І хоча час засвідчив, що мотиваційні підґрунтя шпигунства є більш різноманітними, однак те, що для такої діяльності домінантними були й дотепер залишаються корисливі мотиви, потребує уважнішої оцінки соціальної природи шпигунства з боку громадян України як форми державної зради. Як відомо, мотив кримінального правопорушення – це спонукальний стимул, джерело активності людини; він існує в кожному кримінальному правопорушенні [28, с. 161]. Р. В. Вереша, виокремлюючи з-поміж множини мотивів групу суспільно небезпечних, зазначає, що до таких належать *антидержавні й особистісні мотиви* [28, с. 169]. Така диференціація притаманна й мотивам шпигунства. Особистісні мотиви здебільшого, як уже було зазначено, є корисливими, однак, хоча й значно рідше, спонукальною мотивацією може бути помста, кар'єристські мотиви, боягузтво, бажання заробити довіру для виїзду в іншу країну тощо. Для суб'єктів іноземної розвідки мотиви можуть визначатися намаганням якісно та повно виконати поставленні завдання. Психологічним фоном формування таких мотивів може бути зневажливе, скептичне, а той і індиферентне ставлення до України як держави, невдоволення системою формування державної влади та її інститутів або діяльність окремих її представників. Однак, що варто підкреслити, навіть усвідомлення особою небезпечності своєї дії та можливості спричинення шпигунством шкоди державі не змінює особистісні мотиви на антидержавні. Домінанта особистісних мотивів ускладнює сприйняття громадянина України, який вчинив шпигунство, саме як державного зрадника на рівні з особами, які відкрито перейшли на бік ворога або відверто допомагають іноземній державі, іноземним організаціям у проведенні підривної діяльності проти України. Що ж до анти-

державних мотивів, то вони формують цілеспрямовану діяльність особи саме проти України як особливої соціальної спільності людей, об'єднаних спільною територією, ментальністю, звичаями, соціальними зв'язками, уявленнями про права, свободи та законні інтереси, а також заінтересованих у збереженні суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності держави. Саме ці цінності становлять зміст поняття «основи національної безпеки України» та є базовими державотворчими цінностями Українського народу, проголошеними, зокрема, у статтях 1 і 2 Конституції України [29, с. 49].

Шпигунство, зазначене у ст. 111 КК України, відрізняється від інших форм державної зради не тільки спонукальною мотивацією, спрямованою в більшості випадків на задоволення особистих потреб виконавців шпигунської діяльності, а й *предметом* такої діяльності, яким є *інформація* (відповідно до диспозиції ст. 114 КК – «відомості, що становлять державну таємницю»). Це також *додатково-обов'язковий безпосередній об'єкт*, який охороняється нормами статей 111 і 114 КК України та є ознакою складу шпигунства. Таким є спеціальний вид інформаційної безпеки, а саме *основи інформаційної безпеки* [30, с. 51–52].

Що стосується вчинення діянь «перехід на бік ворога» та «надання допомоги», то спричинення шкоди відносинам щодо забезпечення інформаційної безпеки, як і відповідний предмет – певна інформація, – не є для складів цих діянь обов'язковими ознаками [30, с. 52]. Наведене дає підстави для пропозиції щодо можливості перенесення діяння у формі «шпигунство» зі ст. 111 до ст. 114 КК України із виокремленням в останній окремої частини для цього діяння із зазначенням, що суб'єктом його вчинення є громадянин України. Варто підкреслити, що автори проєкту нового КК також пропонують установити відповідальність за шпигунство в одній статті КК «Шпигунство» (ст. 9.1.8.) поряд зі статтею «Зрада України» (ст. 9.1.5.), в якій діяння «шпигунство» не передбачене [31]. Щодо випадків вчинення громадянами України шпигунства з антидержавних мотивів, то цю обставину (наприклад, «з мотивів, спрямованих на спричинення істотної шкоди інтересам держави») варто визнати такою, що обтяжує кримінальну відповідальність, і разом із обставинами «в умовах воєнного стану» та «вчинене шляхом викрадення» виокремити в ст. 114 КК в окрему частину, передбачивши в її санкції найбільш суворе для шпигунства покарання.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження генези нормативного визначення шпигунства в законодавстві про кримінальну відповідальність України дозволило сформулювати наступні висновки.

1. Установлено, що розвиток законодавчих положень, пов'язаних із поняттям «шпигунство», засвідчує *хвилеподібну трансформацію* його нормативної моделі залежно від особливостей його предмета, форм протиправної діяльності, «адресатів» і суб'єктів кримінального правопорушення.

2. За *предметом шпигунства* простежується поступове розширення кола відповідних відомостей: від тих, що становили державну (особливо воєнну) таємницю (КК УСРР 1922 р.), до економічних відомостей, «що своїм змістом не є спеціально охоронюваною державною таємницею, але які не підлягають оголошенню через безпосередню заборону закону або з наказу керівників урядництв, установ і підприємств» (КК УСРР 1927 р.), а згодом – виокремлення разом із відомостями, що становлять державну таємницю, також таких, які складають військову таємницю, а також інших відомостей, призначених для використання на шкоду інтересам СРСР (КК УРСР 1960 р.) або інтересам України (проект КК України в редакції станом на 10.09.1998). Із прийняттям чинного КК України ця тенденція була перервана: предмет шпигунства звужено виключно до відомостей, що становлять державну таємницю. Разом із цим таке законодавче рішення отримало оцінку як концептуально необґрунтованого, оскільки за фактом свого уведення залишило поза межами ст. 114 КК України випадки збирання та передавання іноземцями й особами без громадянства за завданням іноземної розвідки відомостей, що не становлять державної таємниці. Це, зі свого боку, *зумовлює необхідність ревіталізації попередніх нормативних положень*, однак без відновлення вказівки «для використання їх на шкоду інтересам України», оскільки така вимога істотно обмежує можливості кримінально-правової оцінки відповідної діяльності.

3. За *формами шпигунської діяльності* зафіксовано скорочення їх загальної кількості: від передачі, повідомлення, викрадення або збирання (на рівні КК УСРР 1922 р.) до вилучення вказівки спочатку на «повідомлення» у КК УСРР 1927 року та КК УРСР 1960 року, а згодом – і на «викрадення» у чинному КК України. Разом із цим сучасні умови суспільного розвитку посилюють доцільність ревіталізації в ст. 114 КК України «викрадення» як самостійної форми шпигунської діяльності з огляду на його специфіку та високий ступінь суспільної небезпечності. При цьому таке відновлення на рівні ст. 114 КК України може мати вияв обставини, що обтяжує відповідальність за вчинене. Окрім того, раціональним кроком вбачається й доповнення форм шпигунства ще однією у виді «зберігання», доповнення КК якою усуне неоднозначність кримінально-правової оцінки дій осіб, які самі не збирали та не передавали відповідні відомості, а лише зберігали їх.

4. Щодо *«адресатів» шпигунства*, то їх коло також зазнавало змін: від іноземних держав і контрреволюційних організацій (КК УСРР 1922 р.) до його розширення завдяки вказівці на приватних осіб (КК УСРР 1927 р.), а згодом – обмеження іноземною державою, іноземною організацією або їх агентурою (КК УРСР 1960 р.) та іноземною державою, іноземною організацією або їх представниками (КК України).

5. Що стосується *суб'єкта шпигунської діяльності*, то первісно ним могла бути будь-яка особа незалежно від її громадянства (КК УСРР 1922 р.,

КК УСРР 1927 р.). Разом із цим тодішня нормативна модель стосовно шпигунства зазнала диференціації в 1934 році, зокрема у зв'язку із запровадженням відповідальності за зраду Батьківщині, суб'єктом якої міг бути виключно громадянин СРСР, тоді як суб'єктами власне шпигунства стали іноземці та особи без громадянства. Остаточно така модель була нормативно закріплена у КК УРСР 1960 року та збережена у КК України 2001 року, за яким шпигунство, вчинене громадянином України, є формою державної зради (ст. 111), а вчинене іноземцем або особою без громадянства – самостійним кримінальним правопорушенням (ст. 114). Водночас шпигунство, вчинене громадянином України, за своїми об'єктивними та суб'єктивними ознаками має *достатній ступінь автономності* порівняно з іншими формами державної зради. Це зумовлює прийнятність законодавчого виокремлення такого діяння в межах ст. 114 КК України із передбаченням окремої частини для випадків його вчинення громадянином України.

6. Виявлено, що *мотиви шпигунства*, попри свою необов'язковість, мають істотне значення для оцінки соціально-правової природи такого протиправного діяння. Домінуючими серед них є особистісні (передусім корисливі), тоді як антидержавні відображають цільову спрямованість діяльності особи саме проти державотворчих цінностей Українського народу. Саме цю обставину (визначену, наприклад, як «з мотивів, спрямованих на спричинення істотної шкоди інтересам держави») слід визнавати такою, що обтяжує кримінальну відповідальність, і разом із обставинами «в умовах воєнного стану» та «вчинене шляхом викрадення» потребує виділення в ст. 114 КК України окремою частиною.

Практична цінність одержаних результатів полягає в можливості їх використання під час удосконалення законодавства про кримінальну відповідальність України, передусім у процесі уточнення змісту статей 111 і 114 КК України.

Перспективи подальших досліджень полягають у проведенні порівняльно-правової розвідки сучасних моделей кримінальної відповідальності за шпигунство, закріплених у законодавстві держав-членів Європейського Союзу.

ПОДЯКИ

Немає

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Немає

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Кончук Н. С., Лемеха Р. І., Рубцов В. В. Шпигунство як форма державної зради. *Наше право*. 2021. № 1. С. 96–101. URL: <https://doi.org/10.32782/np.2021.1.15>.
- [2] Злочинна колаборація в умовах збройної агресії: практич. посібник з кримінально-правової оцінки та розмежування / за заг. ред. В. В. Малюка. Київ : Алерта, 2023. 312 с.

- [3] Shpiliarevych V. Espionage: theoretical and applied aspects of the characteristics of the objective side of treason (Part 1 of Article 111 of the Criminal Code of Ukraine). *Visegrad Journal on Human Rights*. 2025. No. 6. P. 116–122. URL: <https://doi.org/10.61345/1339–7915.2024.6.18/>
- [4] Стратонов В. М. Характеристика державної зради в системі національної безпеки України. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Т. 31. № 1. С. 216–233. URL: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2023-31-1-216>
- [5] Прудіус Є. П. Державна зрада як правова категорія: сутність, ознаки та відмежування від суміжних правопорушень. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2026. № 2. С. 122–127. URL: <https://doi.org/10.32850/sulj.2026.2.22>
- [6] IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі. *Офіційний вісник України*. 2017. № 2. Ст. 67.
- [7] Зібрання чинних міжнародних договорів України: офіц. видання. Київ : Вид. дім «Ін Юре», 2001. Том 1: 1990–1991 pp. 456 с.
- [8] Кримінальний кодекс УСРР (1922) (Витяг). URL: <https://textbooks.net.ua/content/view/1060/17/> (дата звернення: 05.06.2026).
- [9] Борисов В. І., Новікова К. А. Еволюція ідеології кримінально-правової охорони основ національної безпеки України. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2026. Вип. 51. С. 28–37. URL: <https://doi.org/10.31359/2079.6242.2025.51.29>.
- [10] Кримінальний кодекс УСРР 1927 року (зі змінами на 01.05.1929 та абетковим покажчиком). Харків : Юрид. вид-во НКЮ УСРР, 1929. 136 с.
- [11] Борисов В. І. Розв’язання питань відповідальності за злочини проти особи в працях академіка В. В. Сташиса. *Творча спадщина професора В. В. Сташиса в сучасному науковому дискурсі* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 100-річчю від дня народження проф. В. В. Сташиса (м. Харків, 10 лип. 2025 р.). Харків : Право, 2025. С. 40–46.
- [12] Кримінальний кодекс Української РСР від 28.12.1960 (станом на 27.06.1961). URL: https://ips.Ligazakon.net/document/view/kd0006?an=480034&ed=1961_06_27/ (дата звернення: 05.06.2026).
- [13] Відомості Верховної Ради СРСР. 1959. № 1. Ст. 8.
- [14] Стрельцов Є. Л. Четверть століття виповнилося кримінальному кодексу України. Дух, буква, ревіталізація. *Юридичний Вісник України*. 2026. № 8(1567). С. 15–17.
- [15] Борисов В. І. Вибрані твори. Кн. 2 / уклад. : М. В. Шепітько, О. О. Пашенко, Д. П. Євтеева, Д. П. Куковинець ; відп. за вип. М. В. Шепітько. Харків : Право, 2023. 840 с.
- [16] Матеріали проєкту Кримінального кодексу України 2001 р. Книга 3 (1995–1997) Архів НДІВПЗ. 338 с.
- [17] Борисов В. І. До визначення предмета шпигунства, передбаченого статтями 111 та 114 КК України. *Правове забезпечення основ Національної безпеки України в умовах війни: проблеми теорії та правозастосування* : матеріали круглого столу (м. Харків, 17 жовт. 2025 р.) : електрон. наук. вид. / редкол.: В. С. Батиргареева, В. І. Борисов, О. О. Пашенко та ін.; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків : Право, 2025. С. 69–73.
- [18] Борисов В. І. Шпигунство: зміст конститутивних ознак та їх правова оцінка. *Злочинність в Україні: сучасний стан та погляд у майбутнє* : матеріали заоч. наук.-практ. круглого столу (6 трав. 2025 р.) : електрон. наук. вид. / уклад. А. В. Калініна ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків : Право, 2025. С. 29–33.

- [19] Сервецький І. В., Лебідь С. В. Шпигунство: поняття та склад злочину. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2018. Т. 2. № 11. С. 103–115.
- [20] 2022 рік. Форма № 7 Звіт про склад засуджених. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022 (дата звернення: 12.06.2026).
- [21] 2023 рік. Форма № 7 Звіт про склад засуджених. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023 (дата звернення: 12.06.2026).
- [22] 2024 рік. Форма № 7 Звіт про склад засуджених. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024 (дата звернення: 12.06.2026).
- [23] 2025 рік. Форма № 7 Звіт про склад засуджених. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2025 (дата звернення: 12.06.2026).
- [24] Балинська О. Ревіталізація нормативності права: нова парадигма та/чи нагальна потреба. *Право України*. 2026. № 3. С. 15–29.
- [25] Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін.]; за заг. ред.: О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.
- [26] Бантишев О. Ф., Шамара О. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації) : монографія. 3-є вид., перероб. та доп. Луганськ : ТОВ «Віртуальна реальність»: 2014. 198 с.
- [27] Кончук Н. С. Кримінальна відповідальність за державну зраду : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2019. 214 с.
- [28] Вереша Р. В. Мотив, мета та емоційний стан у кримінальному праві : монографія. Київ: Алерта, 2023. 238 с.
- [29] Борисов В. І., Новікова К. А. Система Особливої частини КК України та ідеологія формування розділу «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки». *Війна і злочинність в Україні: від концептуалізації до прогнозування повоєнних трансформацій* : матеріали заоч. наук. конф. (14 трав. 2026 р.) : електрон. наук. вид. / НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПРН України. Харків : Право, 2026. С. 47–54. URL: <https://doi.org/10.31359/9786178617288>.
- [30] Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки в Україні : монографія / [В. І. Борисов, О. О. Пашенко, Д. П. Євтеєва та ін.]; за заг. ред.: В. І. Борисова, О. О. Пашенка / НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПРН України. Харків : Право, 2024. 328 с.
- [31] Кримінальний кодекс України: контрольний текст проекту станом на 01.05.2026 р. *Робоча група з питань розвитку кримінального права*: вебсайт. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (дата звернення: 26.06.2026)

REFERENCES

- [1] Konchuk, N. S., Lemekha, R. I., & Rubtsov, V. V. (2021). Espionage as a Form of Treason. *Our Law*, 1, 96–101. Retrieved from <https://doi.org/10.32782/np.2021.1.15>
- [2] Malyuk, V. V. (Ed.). (2023). *Criminal Collaboration in the Context of Armed Aggression: A Practical Guide to Criminal Law Assessment and Distinction*. Kyiv: Alerta.
- [3] Shpiliarevych, V. (2025). Espionage: theoretical and applied aspects of the characteristics of the objective side of treason (Part 1 of Article 111 of the Criminal Code of Ukraine). *Visegrad Journal on Human Rights*, 6, 116–122. Retrieved from <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2024.6.18>
- [4] Stratonov, V. M. (2024). Characteristics of Treason in the National Security System of Ukraine. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 31(1), 216–233. Retrieved from <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2023-31-1-216>

- [5] Prudyus, Y. P. (2026). Treason as a legal category: essence, characteristics, and distinction from related offenses. *South Ukrainian Law Journal*, 2, 122–127. Retrieved from <https://doi.org/10.32850/sulj.2026.2.22>
- [6] Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. (2017). *Ofitsiynyi visnyk Ukrainy*, No 2, art. 67.
- [7] *Collection of Ukraine's Current International Treaties* (2001). T.1. 1990–1991. Kyiv: In Yure Publishing House.
- [8] Criminal Code of the Ukrainian Soviet Socialist Republic (1922) (Excerpt). Retrieved from <https://textbooks.net.ua/content/view/1060/17/>
- [9] Borysov, V. I. & Novikova, K. A. (2026). Evolution of the ideology of criminal – legal protection of the foundations of national security of Ukraine. *Issues of Crime Prevention*, 51(1), 28–37. Retrieved from <https://doi.org/10.31359/2079.6242.2025.51.29>.
- [10] *The Criminal Code of the Ukrainian SSR of 1927 (as amended on 1 May 1929, with an alphabetical index)* (1929). Kharkiv: Legal Publishing House of the People's Commissariat of Justice of the Ukrainian SSR.
- [11] Borysov, V. I. (2025, July). The issue of liability for crimes against the person in the works of Academician V. V. Stashys. *The scholarly legacy of Professor V. V. Stashys in contemporary academic discourse: proceedings of the International Scientific and Practical Conference dedicated to the 100th anniversary of the birth of Prof. V. V. Stashys*. (pp. 40–46). Kharkiv: Pravo.
- [12] Criminal Code of the Ukrainian SSR (1960). Retrieved https://ips.Ligazakon.net/document/view/kd0006?an=480034&ed=1961_06_27/
- [13] Bulletin of the Supreme Soviet of the USSR (1959), No. 1, art. 8.
- [14] Streltsov, E. L. (2026). The Criminal Code of Ukraine marks its 25th anniversary: Spirit, letter, revitalisation. *Yurydychnyi Visnyk Ukrainy*, 1567(8), 15–17. Retrieved from <https://doi.org/10.31359/2079.6242.2025.51.29>.
- [15] Borysov, V. I. (2023). *Selected Works. Vol. 2*. Kharkiv: Pravo.
- [16] *Materials relating to the 2001 draft Criminal Code of Ukraine. Book 3 (1995–1997)*. (n.d.). Archive of Academician Stashis SRISCP of NALS of Ukraine/
- [17] Borysov, V. I. (2025, October). On the definition of the subject matter of espionage as provided for in Articles 111 and 114 of the Criminal Code of Ukraine. *Legal Support for the Foundations of Ukraine's National Security in Wartime: Problems of Theory and Law Enforcement: Proceedings of the Round Table* (pp. 69–73). Kharkiv: Pravo.
- [18] Borysov, V. I. (2025, May). Espionage: the content of constitutive elements and their legal assessment. *Crime in Ukraine: Current Situation and Outlook for the Future: Proceedings of the Remote Scientific and Practical Round Table* (pp. 29–33). Kharkiv: Pravo.
- [19] Seretskyi, I. V., & Lebid, S. V. (2018). Espionage: Concept and Elements of the Offence. *Herald of the Association of Criminal Law of Ukraine*, 11(2), 103–115.
- [20] 2022. Form No. 7: Report on the Composition of Convicts. Retrieved from https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022.
- [21] 2023. Form No. 7 Report on the composition of convicts. Retrieved from https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023.
- [22] 2024. Form No. 7 Report on the composition of prisoners. Retrieved from https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024.
- [23] 2025. Form No. 7 Report on the composition of prisoners. Retrieved from https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2025.

- [24] Balynska, O. (2026). The revitalisation of the normativity of law: a new paradigm and/or an urgent need. *Law of Ukraine*, 3, 15–29.
- [25] Dzhuzha, O. M., Savchenko, A. V., & Cherney, V. V. (Eds.). (2016). *A Scientific and Practical Commentary on the Criminal Code of Ukraine*. Kyiv: Yurinkom Inter.
- [26] Bantyshev, O. F., & Shamara, O. V. (2014). *Criminal liability for offences against the foundations of Ukraine's national security (issues of classification)*. Luhansk: Virtual Reality Ltd
- [27] Konchuk, N. S. (2019). Criminal liability for state treason (Candidate thesis, Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, Ukraine).
- [28] Veresha, R. V. (2023). *Motive, intent and emotional state in criminal law*. Kyiv: Alerta.
- [29] Borysov, V. I. & Novikova, K. A. (2026). The system of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine and the rationale behind the creation of the section 'Criminal Offences against the Foundations of National Security' *War and Crime in Ukraine: From Conceptualisation to Forecasting Post-War Transformations: Proceedings of the Virtual Scientific Conference*, May 14, 2026 (pp. 47–54). Kharkiv: Pravo.
- [30] Borysov, V. I., Pashchenko, O. O., Yevteyeva, D. P., & et al. (2024). *The Protection of Information Security under Criminal Law in Ukraine*. Kharkiv: Pravo.
- [31] The Criminal Code of Ukraine: draft text (2026, May). Retrieved from <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.

Вячеслав Иванович Борисов

Доктор юридичних наук, професор

Дійсний член (академік) НАПрН України

Національна академія правових наук України

61024, вул. Григорія Сковороди, 70, Харків, Україна

Радник при дирекції

Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності

імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України

61002, вул. Сковороди Григорія, 49, Харків, Україна

borisov_v.i@ukr.net

Vyacheslav I. Borysov

Doctor of Law, Professor

Full Member (Academician) of the NALS of Ukraine

National Academy of Legal Sciences of Ukraine

61024, 70 Hryhoriia Skovorody St., Kharkiv, Ukraine

Adviser to the Directorate

Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study

of Crime Problems of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine

61002, 49 Hryhoriia Skovorody St. Kharkiv, Ukraine

borisov_v.i@ukr.net

Рекомендоване цитування: Борисов В. І. Шпигунство за кримінальним законодавством України: еволюція та проблеми ревіталізації нормативного визначення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2026. Том 33. № 3. С. 261–281. <https://doi.org/10.31359/1993-0909.2026.33.3.261>.

Suggested Citation: Borysov, V. I. (2026). Espionage under the Criminal Legislation of Ukraine: Evolution and Issues of Revitalizing Its Statutory Definition. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 33(3), 261–281. <https://doi.org/10.31359/1993-0909.2026.33.3.261>.

Дата першого надходження статті до видання: 27.06.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.07.2026

Дата публікації (оприлюднення): 30.09.2026

Ця робота ліцензується відповідно до
Creative Commons Attribution 4.0 International License